

DOI 10.15407/mics2020.08.011

УДК 94(477.25)»17»

Ольга Петренко-Цеунова,

*аспірантка кафедри літературознавства
Докторської школи ім. Юхименків Національного університету
«Києво-Могилянська академія», Київ,
ol_petrenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-3262-7866>*

СТОЛИЧНИЙ СТАТУС У «КИЇВСЬКОМУ ТЕКСТІ» ДОБИ БАРОКО

Урбаністичні студії є мультидисциплінарним напрямком, однак фахівці різних галузей доходять висновку, що місто можна і варто розглядати як текст. Урбаністичну критику в літературознавстві вирізняє те, що вислів «місто як текст» для філологів є не просто красивою метафорою. У художньому тексті простір, зокрема й міський, становить окрему дійсність, котра існує за власними законами залежно від стилю епохи та жанру твору. У добу Бароко саме місто є простором творення і споживання культури. У XVII ст. в українських містах виникає низка навчальних закладів, зусиллями меценатів посприяється будівництво культових споруд, що відбилося в численних панегіриках благодійникам. Водночас реконструюються споруди Київської Русі і паралельно відбувається «пригадування» руського минулого Києва в полемічній літературі, драматургії, літописанні. За Києвом утверджується слава «стольного граду», «Єрусалиму землі руської». У статті розглянуто, як міський простір стає втіленням колективної пам'яті: через будівлі Софії Київської, Михайлівського собору, Десятинної церкви, церкви Богородиці Пирогощі, Успенського собору Києво-Печерського монастиря транслюється святість і столичність міста в сакральному і профанному вимірах. Особливу увагу приділено аналізу протилежного самообразу киян як мешканців «міста окраїнного», що межує з Диким Полем, а тому потребує особливих привілеїв.

Ключові слова: міський текст, Київ, бароко, українська література.

В українській культурі доба Бароко є знаковим періодом з погляду формування ідентичності, зародження історичної пам'яті, осмислення свого минулого та власної тяглості. У XVII ст. зусиллями Єлисея Плетенецького, Петра Могили та інших інтелектуалів доби Бароко відбулося поновлення ролі Києва як духовного та культурного центру українських земель. Заснування друкарні при Києво-Печерському монастирі, відкриття братської та лаврської шкіл, об'єднаних згодом у Києво-Могилянську колегію, висвячення православних ієрархів і відновлення київської митрополії, канонізація перших руських святих, відбудова Софії Київської – усе це мало на меті об'єднати довкола Києва діяльних культурних та освітніх діячів свого часу і водночас акцентувати тяглість традиції Русі.

Метою цієї студії є проаналізувати моделі означення та самоозначення киян доби Бароко – жителів столяного граду чи «міста українного», зафіксовані в художніх текстах. Для ширшого розуміння контексту серед проаналізованих джерел є твори, що походять з кіл київських інтелектуалів, а також написані чи опубліковані авторами поза межами Києва наприкінці XVI – на початку XVIII ст.

Насамперед варто визначитися з поняттям «міського тексту». Цей термін тут використано за В. Топоровим. Засновник урбаністичної семіотики розмежував міський текст і міський міф. Останній є міфологічним інваріантом, не іманентним конкретним текстам, проте таким, що існує потенційно в межах певного типу художньої свідомості¹. «Міський текст» – це смислова похідна міського міфу, втілення цього інваріанта на текстовому рівні. Кожен «міський текст» має семантичне ядро, яке містить основні категорії міського міфу, що забезпечують його цілісність. Це семантичне ядро є константами «міського тексту» певної епохи, тобто низкою повторюваних поетичних формул, що становлять спосіб існування міста в різних за жанрово-стилістичною природою текстах і відповідають запитам художнього мислення доби.

Е. Сміт, розмірковуючи про механізми об'єднання спільноти, вказує, що під час конструювання міфу про заснування політичного утворення певну історичну подію обирають за вихідну точку і здійснюють її символічну інтерпретацію, доповнюючи новими подробицями. У «київському тексті» доби Бароко сюжети про прихід апостола Андрія та Володимирове хрещення відіграють роль легенд про заснування. Це семантичне навантаження робить їх ідеологічним зряддям, джерелом політичної єдності у полемічних трактатах, історичній прозі та духовних віршах. Так, у «Синописі» піднесення Києва витлумачено як наслідок благословення Андрія Первозваного, виголошеного на місці, «*идеже по сем церков Воздвиженія Креста Господня сооружися*»². У вірші «*Како Андрей, святыи Апостол, пришел в Киев-град к невЪрным*» із «Загоровського збірника» апостольська молитва розпросторює благодать від конкретного локусу гори до майбутнього міста і ширше – держави й усього християнського люду: «*На горах кїевских молитву сотворив, / дабы там господь благодать створив / ...Всеми христіанству и Кїеву-граду, / богоизбранному росїйскому стаду*»³. М. Яременко

¹ Топоров, В. (1984). Петербург и петербургский текст русской литературы (введение в тему). *Семиотика города и городской культуры. Петербург: Труды по знаковым системам, XVIII*. Тарту, ТГУ, 21.

² *Київський синопис* (2006), подг. текста О. Я. Сапожников, И. Ю. Сапожников. Москва : Европа, 63.

³ *Українська література XVII ст.: Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика* (1987). Вступ. ст., упоряд. і прим. В. І. Крекотня; АН Української РСР. Київ: Наукова думка, С. 132.

⁴ Яременко, М. (2017). *Перед викликами уніфікації та дисциплінування. Київська православна митрополія у XVIII столітті*. Видавництво УКУ, Львів. Серія «Київське християнство», т. 4, 178.

⁵ Ассман, Я. (2004). *Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности*. Языки славянской культуры, Москва, 30.

⁶ Лотман, Ю. (1984). Символика Петербурга и проблемы семиотики города, In *Семиотика города и городской структуры: Труды по знаковым системам (Вып. XVIII)*. Тарту, 39.

⁷ Кром, М. (1995). 'Старина' как категория средневекового менталитета (по материалам Великого княжества Литовского XIV – начала XVII вв.). In *Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей* (Т. 3), 68.

⁸ Кленович, С. (2006). Роксоланія, У Шевчук, В. & Яременко, В. (eds.) *Слово многоцінне. Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (др. пол. XV–XVI ст.) та в епоху Бароко (кін. XVI–XVIII ст.)*. (Кн. 1.). Київ: Аконіт, 275.

⁹ Протестація (1988). У *Пам'ятки братських шкіл на Україні: кінець XVI – початок XVII ст.: тексти і дослідження*. Київ: Наукова думка, 316.

¹⁰ Домбровський, І. (2015). Дніпрові камени, пер. В. Литвинов, У *Київський Атеней: мистецький Київ XVII–XVIII століть*. Київ: Родовід, 64.

¹¹ Десять отрывков разнообразного исторического содержания (из сочинения) Михалона Литвина «О нравах татар, литовцев и москвитян» (1854), У *Архив историко-юридических сведений, относящихся до России* (Кн. 2, отд. 5). Санкт-Петербург, 60.

¹² Ibid.

¹³ Лотман Ю. Op. cit., 39.

розглядає звернення до образу Андрія Первозваного як ідеологічне знаряддя київських релігійних інтелектуалів, що мало на меті утвердити самотність і давність Руської церкви та оборонити її від зазіхань католиків⁴.

Дослідник феномена пам'яті Я. Ассман зазначає, що смислові послідовності міських локусів, впорядковані за соціальною та культурною значущістю, слугують знаряддям колективної пам'яті, здатним репродукувати образи минулого, суголосні з панівними ідеями доби⁵. За висловом Ю. Лотмана, місто є механізмом, що постійно заново породжує свою історію⁶.

Аксіологічна роль «старовини» у значенні критерію доброго ладу стала загальноприйнятою нормою в руських пам'ятках, що в XVI ст. трансформувалася в гасло: «*Мы старины не рушаем, а новины не уводим*»⁷. На межі XVI–XVII ст. у середовищі інтелектуалів набула поширення ідея континуальної тяглості історії Києва. Автори латиномовних поем глорифікують славне минуле міста й сумують за його занепадом. Зокрема, згадка про Київ у «Роксоланії» (1584) Себастьяна Кльоновича починається такими словами: «*Кисве славний, могутня столице князів древноруських, / Безліч ти бачиши іще пам'яток старовини: / Скрізь на левадах тут видно каміння зруйнованих мурів, / Залишки давніх руїн травами вже поросли*»⁸. У трактаті «Протестація» 1621 р. Йов Борецький простежує спадкоємність лицарської традиції від князя Олега до запорозьких козаків⁹.

Попри всі руйнування минулої доби, Київ і надалі зберігав столичний статус у свідомості мешканців: «*Місто, де нині престол твій, колись пишнотою буяло, / Згодом воно в чужоземнім ярмі захиріло [...] Храмів, проте, збереглося чимало. І влада в нім здібна. / Люди тутешні його за столицю вважають незмінно*»¹⁰. Ще в середині XVI ст. Михалон Литвин характеризував Київ як «*главу інших замків і провінцій*» («*princeps aliarum arcium et provinciarum*»)»¹¹. У записках Литвина є свідчення наявності «історичної пам'яті» у киян. Він пише, що, попри зруйнованість фортечних мурів та занедбаність міста, існує «*простонародне руське прислів'я*» («*vulgatum est Roxolanorum proverbium*»): «*З київських гір далеко видно*» («*Ex cuius promontorio multa alia videri loca*»); дослівно: «*З київських гір видно багато інших місць*»)¹².

Ю. Лотман вказує на два типи розташування столиці щодо співвідносно з нею землі: концентричний (у центрі) та ексцентричний (на периферії або поза межами)¹³. Київ віддавна був столицею першого типу. Спроба князя Святослава перенести столицю не мала успіху: Києву як осердю руської землі, що посідає концентричну позицію, протиставлявся ексцентрично розташований Переяславець. Прикметно, що і в «Хроніці з літописців стародавніх» Феодосія Софоновича, і в «Синопсиці», і в інших тогочасних текстах цей факт є фігурою замовчування.

На початку XVII ст. актуалізувалася тема повернення Києву статусу культурного центру, який на той час мали Львів, Острог та інші міста, розташовані на віддалі. Показово, що у віршах на герб Львівського братства (1609 р.) сказано: «*Як лев снокгій над всѣми звѣряти панует, так Львов над*

¹⁴ Українська література XIV–XVI ст.: Апокрифи. Агіографія. Паломн. твори. Історіограф. твори. Полем. твори. Перекладені повісті. Поет. твори (1988). Київ: Наукова думка, 520.

¹⁵ Митура, О. (1978). ВЪзерунк цнот Превелебного В БозЪ Ёго Милости Господина Отца Єлисея Плетенецкого, Архімандрита Київського Монастыря Печарского и проч. У Українська поезія: кінець XVI – початок XVII ст. Київ: Наукова думка, 227.

¹⁶ «Року 1339. Польський король Казимир взяв Львів», «1471. Польський король Казимир перетворив Київське князівство на повіт» // Ісписаніє літом от Рождества Христова... року і по нім ідущих (Львівський літопис), У Львівський літопис і Острозький літописець (1971), Київ: Наукова думка, 99.

¹⁷ Ісіченко, Ігор, архієп. (2011). Історія української літератури : Епоха Бароко (XVII–XVIII ст.): навч. посіб. Львів, Київ, Харків, 268.

¹⁸ Кониский, Георгий (1846). История Русов, или Малой России У Чтения Общества Истории и Древностей Российских. Москва, 5.

¹⁹ Ассман, Я. Ор. cit., 84.

²⁰ Кальнофойський, Афанасій (2015). Тературги-ма, або Чуда. У Київський Атений : мистецький Київ XVII–XVIII століть. Київ: Родовід, 150.

²¹ Летопись Густынского монастыря (1848), У Чтения в императорском обществе истории и древностей российских. № 8. С. 73.

²² Krauss, R. (1979). Sculpture in the Expanded Field, In *October* (Vol. 8), 31.

всѢ мѢста в князствѢ Руском продукует»¹⁴. Чільну роль у процесі поновлення важливості Києва відіграв архімандрит Києво-Печерської лаври Єлисей Плетенецький. Він викупив і перевіз до міста друкарню братів Балабанів, що стояла закинута в Стратині біля Рогатина, згуртував довкола друкарні львівських інтелектуалів і започаткував книговидавництво. Це відображено в панегіричному творі «Візерунок цнот Єлисея Плетенецького...» (1618 р.) Олександра Митури, одній із перших публікацій лаврської друкарні. Фундатор «київського гуртка книжників» постає щедрим на добрі вчинки: «Ты, як велце потенжный в учинку горливым, / ведеш (яко мовять) рій в дѢлѢ святоблывом. / Бось повскресил друкарню припалую пылом, / Балабана, цнот велких, речю и теж дѢлом»¹⁵.

На початку Львівського літопису Михайла Гунашевського (XVII ст.) вміщено два повідомлення польською мовою: про захоплення Польщею Львова і втрату незалежності Києвом: «*Roku 1339. Król Kazimierz polski Lwów wziął*», «*1471. Król Kazimierz polski przerobił księstwo Kijowskie na powiat*»¹⁶. У такий спосіб уже на початку визначається кінцева причина конфліктів, викладених у літописі, – втрачена державність українських земель¹⁷.

Натомість невідомий автор «Історії Русів» пов'язує падіння Києва з розбратом і поділом країни на окремі князівства після упокоєння князя Володимира. У тексті вказано, що українські землі відійшли до Великого князівства Литовського внаслідок перемоги над татарами, а не завоювання Русі, відтак зберігали й надалі виборний устрій та автономію: «*Возстановил Гедимин правленіє Руское под начальством выбранных от народа особ, а над ними устроил намѢстником своим из Руской породы князя Ольшанскаго... Права же и обычаи Рускіе не токмо подтвердил Гедимин тамошнему народу во всем их пространствѢ, но ввел их и в своей землѢ вмѢстѢ с письменами или грамотою Рускою*»¹⁸.

Зазвичай звернення до минулих епох розквіту виконує «контрапрезентну» функцію звільнення через пам'ять про минуле, оскільки відчуття вад теперішнього неunikно веде за собою героїзацію минулого¹⁹. Афанасій Кальнофойський пише в «Тератургимі», що нинішній Поділ «убогий і навряд чи гідний свого стародавнього імені»²⁰. Так відбувається релятивізація теперішнього порівняно з минулим, останнє видається величнішим. Цей спосіб вибудовування історичного нарративу притаманний спільнотам у перехідні часи, насамперед в умовах чужоземного панування, коли існує потреба в оповідях про славу давнину, котрі не обґрунтовують наявну ситуацію, а підважують її. Так, за Густинським літописом, в огляді давньої руської історії наведено низку легенд, зокрема про заснування Києва Києм, Щеком і Хоривом, а вже після монгольської навали й втрати Київським князівством незалежності виклад стає значно лаконічнішим²¹.

Нове явище стає залежним, якщо його виводити як безпосередній наслідок минулого, адже в такий спосіб чуже, незвичне редукується в часі й просторі до того, що вже відомо. Тож історизм покликаний якомога зменшити новизну й пом'якшити відмінності²². Цим можна пояснити принцип

²³ Лотман, Ю. (1976). Отзвуки концепции «Москва – Третий Рим» в идеологии Петра Первого (К проблеме средневековой традиции в культуре барокко). У *Культурное наследие Древней Руси (Истоки. Становление. Традиции)*. Москва: Наука, 236.

²⁴ Домбровський, І. Ор. cit., 66.

²⁵ Ibid.

²⁶ Грабянка, Г. (1854). *Действия презельной и от начала поляков кровавой небывалой брани...* Київ: Изд. Киевской временной комиссией для разбора древних актов, 3–4.

²⁷ Домбровський, І. Ор. cit., 76.

²⁸ Прокопович, Феофан (1961). Владимир У *Сочинения*. Москва–Ленинград, 204.

²⁹ Домбровський, І. Ор. cit., 66.

³⁰ Ibid.

свідомого добору подій, обраних за точку відліку історії, визнаних вартими збереження в культурній пам'яті. Ю. Лотман зазначає, що ідеології петровської епохи було властивим мислити свій час як вихідний пункт, тож попередні події оголошувалися такими, що ніби не існують або принаймні не мають істотного значення, тобто є часом ентропії, невігластва й хаосу²³. У такий спосіб вибудовувалася спадкоємність не з попередньою добою, а безпосередньо з античністю як ідеальним предком.

Натомість українським авторам не була властива така негація свого минулого. Навпаки, Іван Домбровський у поемі «Дніпрові камени» (бл. 1618) жахається історичного безпам'ятства й розпачливим вигуком засуджує сучасників, що забули власне коріння: «В чорному мороці безвісти зникла / Предків умілість, бо що на папір не покладено – гине. / Тож і про Кия вже майже забуто, а те, що відомо, / Ніч мовчазна поглинає. Ми прадідів власних забули!..»²⁴. Страхітливою постає несказаність, «безсловесна тьма», що поглинає колишню велич: «Та найславетніші подвиги прадідів наших сховала / Темінь безмовна»²⁵. Григорій Граб'янка у передмові мотивує свою працю прагненням не допустити, щоб колишня слава була поглинута попелом мовчання: «...в толикой забвенія пучинѢ дѢла видя погруженна... не оставляю въ пепелѢ погребенних повѣстми свѣту явити»²⁶.

У контексті минулості земної слави з'являється поширений у бароковому мисленні мотив *vanitas*: «Тож не буває на світі нічого тривкого, держави / Слабнуть щоднини, а з часом хиріють і мруть невблаганно. / Старістю зморений Київ так само, по згубній поразці / Внав, і це місто ослабле тепер переслідує доля»²⁷. Тексти, в яких зображено жалюгідне животіння колись славного міста, позначені відчуттям сорому за невиправдані сподівання, висловлені апостолом Андрієм, бо, за євангельською притчею, таланти в землю не закопують, «і не запалюють світла, щоб поставити його під посудину, але на світильник, – і світить воно всім у домі» (Мт. 5, 15).

Водночас у бароковому «київському тексті» не згасає надія, що місто нарешті встане з руїн, відродиться з попелу, мов фенікс у середньовічних бестиаріях, оговтається після монгольської навали, князівських міжусобиць і бездержавності. У фіналі трагедокомедії «Володимир» (1705) Феофана Прокоповича ап. Андрій віщує долю місту: «Но не до конца забвен будеши: возстанет, / Возстанет избран Богом, іже тя возставит, / возвратит ти доброту і паки прославит»²⁸.

Ще один мотив виринає в контексті теми пам'яті: нащадки згадають лише те, що існує текстуально, омовлено, а з цього випливає, що тільки записане було насправді – записане «літерально», на папері, та «алегорично», на скрижалях пам'яті: «У давнину шанували ми службу жерців і численні / Подвиги лицарів – нам про це свідчать літописи наші. / Хай же пізнають нащадки звитягу і мужність тих предків»²⁹. Іван Домбровський ставить безпам'ятство в один семантичний ряд із некультурністю, доцивілізованістю: «Знайте всі й інші: народ, що зберіг цей престол аж понині, / Диким не можна вважати»³⁰.

³¹ Завгородній, Ю. (1999). Київ у системі сакральної онтології в культурі давньоруської доби. *Наукові записки НаУКМА (Т. 8. Філософія. Право. Історико-філософські студії)*. Київ, 50.

³² Кальнофойський, Афанасій. *Op. cit.*, 158.

³³ Данилевский, И. (1993). Библия и Повесть временных лет. *Отечественная история (1)*, 90.

³⁴ *Ibid.*, 79.

³⁵ Барац, Г. (1908). *Библейско-агадические параллели к летописным сказаниям о Владимире Святом*. Киев: Тип. 1-й Киевской артели печатного дела, 29.

³⁶ Ісіченко, Ігор, архієп. *Op. cit.*, 81.

³⁷ Леонид (Кавелин). (1891) *Святая Русь или сведения о всех святых и подвижниках благочестия на Руси (до XVIII века)*. Санкт-Петербург, 17.

Як зазначає Ю. Завгородній, семіотичний статус Києва в культурі Київської Русі мав домінуючі конотації з процесом явлення святості, її розгортання в земних умовах³¹. Тож автори нової доби починають творення власного «київського тексту» з перерахування колишніх здобутків і втрат. Афанасій Кальнофойський у «Тератургимі» фіксує занепад київських святинь: «*Ті церкви, до яких-бо з сенатом ходили / Князі, тут нині птаство всі вежі сповнили. / Тіл повно святих, зараз святині упали, / Одні у попіл, інші в руїнах постали, / І поганин пороги святі топче сміло, / Не дба, що заростають тіла святі в зіллі. / Майстерної роботи гроби, що стриміли, / Самим упадком тяжко ячать, повалились*»³². Цей текст має численні біблійні алюзії, зокрема з Плачу Єремії: «Як самітно сидить колись велелюдне це місто, немов удова воно стало! Могутнє посеред народів, княгиня посеред країн, воно стало данницею!...» (Плач Єремії 1:1). Водночас образ пташиних гнізд у храмі відсилає до Книги Псалмів: «Затужена та омліває душа моя за подвір'ями Господа, моє серце та тіло моє линуць до Бога Живого! І пташка знаходить домівку, і кубло собі ластівка, де кладе пташенята свої, при жертівниках Твоїх, Господи Саваоте, Царю мій і Боже мій!» (Псалми 83:2-4).

Загалом алюзії до біблійної історії були способом легітимації власного існування. Для давніх авторів подія була суттєвою настільки, наскільки мала аналогії в сакральній історії («со-Бытие» за І. Данилевським³³). Референції до біблійних подій формували «типологію суттєвого», позаяк Святе Письмо слугувало своєрідним «семантичним фондом», з котрого автори запозичували готові формули для опису й оцінювання подій³⁴. Г. Барац обґрунтовує гіпотезу, за якою образ язичницького ідола Перуна був змальований літописцем у «Повісті временних літ» під впливом біблійної образності³⁵. Згодом у Густинському літопису до його опису додано залізні ноги й коштовні камені в руках, що містить алюзію до образу боввана, який насився царю Навуходоносору (Дан. 2:32-33).

Петро Могила ініціював канонізаційні процеси, актуалізувавши києворуський код української минувшини. Це явище розпочалося вже незабаром після відновлення православної ієрархії: протягом 1621–1622 рр. офіційно визнано святым митрополита Київського Макарія, убитого татарами 1 травня 1497 р. під час літургії, а його мощі перенесено до Софійського собору. Біля Успенської церкви за архимандритства Єлисея Плетенецького було відкрито нетлінні мощі княгині Юліянії Ольшанської (XVI ст.), біля яких почали відбуватися чуда зцілення, і митрополит Петро Могила канонізував святу. У 1643 р. відбулося прославлення в лику святих києво-печерських угодників, чії мощі спочивали в ближніх і дальніх печерах³⁶. У 1647 р. патріарший протосингел Мелетій Сериг, перебуваючи в Києві, уклав службу всім печерським святим³⁷. Це мало як релігійну, так і політичну мету: утвердження повноправності православної церкви, столичного статусу Києва, давності державної традиції.

Е. Сміт називає прообразом націй етнічні спільноти з історичною культурою і чуттям спільної ідентичності, до головних атрибутів якої належать: групова власна назва; міф про спільних пред-

³⁸ Сміт, Е. (1994). *Національна ідентичність*. Київ: Основи, 30.

³⁹ Сас, П. (1996). Роль Києва у формуванні моделі національної ідентичності українського народу у першій половині XVII ст. У *Роль столиці у процесах державотворення: історичний та сучасний аспекти. Матеріали наук.-практ. конф. (28 лют. 1996 р.)*. Київ, 53.

⁴⁰ *Київ та його давня давнина у творах народних: Збірка фольклорних матеріалів, витписок з літописів та інших історичних пам'яток Тулуба О.* Ін-т рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Ф. 209. № 3. Арк. 191.

⁴¹ *Українська поезія: середина XVII ст.* (1992). Київ: Наукова думка, 111.

⁴² Сас, П. *Op. cit.*, 53.

⁴³ Кониский, Георгий. *Op. cit.*, 102.

⁴⁴ Цит. за: Ісіченко, Ю. (1990). *Києво-Печерський патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. на Україні*. Київ: Наукова думка, С. 102.

⁴⁵ Яковенко, Н. (2002). Символ «Богохранимого града» у пам'ятках київського кола (1620–1640-ві роки). У *Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст.* Київ: Критика, 299.

⁴⁶ *Летопись по Ипатскому списку (1871), У Полное собрание русских летописей, издаваемое Археологической комиссией*. Т. 2. Санкт-Петербург. С. 71.

ків; спільна історична пам'ять; один чи більше елементів спільної культури; зв'язок із конкретним «рідним краєм»; чуття солідарності у значній частини населення³⁸. Святині Печерської лаври стали елементом спільної історичної пам'яті та міфології, характерним для нації на стадії становлення³⁹.

Націєтворча діяльність потребувала від очільників неабиякої сміливості; у цьому процесі, який кожна спільнота має пройти самостійно, неможливо покладатися на сусідів. О. Тулуб наводить переказ про невдачу під час перепоховання князя Володимира: 1635 р. митрополит Петро Могила, ініціювавши розкопки Десятинної церкви, хотів перепоховати Хрестителя Русі в Софії Київській і просив у Московського царя «новий гріб», проте не дістав бажаного, і «моці не знати де поділися»: «голова – в Печерській лаврі, нижня щока – в Московській Успенській катедрі, а рука – в Софійській катедрі»⁴⁰.

Ще одним приводом до уславлення старовини для барокових авторів стає взорування на героїв минулого – достойників-меценатів і звитязних воїнів: «*Россія древле суцій преславна, / В храбрых воинѣх слыне издавна / Славою многою, / ...До нынѣ / в Украинѣ Россійской непремѣнне*» («О велицѣй Росіи и о сопротивіи с ляхи и о градѣ Кіевѣ»)»⁴¹.

Тогочасна інтелектуальна еліта переймалася темою «старожитних прав» руського народу й відчувала потребу в оперті, коли посилення на авторитет православної традиції, давні вольності та «доведення чудом» (Ле Гофф) стало не досить⁴². У передмові до «Історії Русів» артикульовано легенду її появи: Григорій Полетика для виконання важливого доручення потребував огляду вітчизняної історії, тож звернувся до свого вчителя, архієпископа Білоруського Георгія Кониського, колишнього ректора Києво-Могилянської академії, і отримав Літопис, начебто писаний ченцями Могильовського монастиря, котрі здобували відомості від «учених мужів Київської Академії» при Братському монастирі та з інших монастирів, зокрема тих, де перебував ченцем Юрій Хмельницький і лишив чимало паперів свого батька⁴³. Особливе пошанування в дискурсі барокового осмислення історії здобувають ті, хто зафіксував події минулого, не давши їм потонути в «теміні безмовній». Так, у «Патерику Печерському» 1661 р. сказано: «...яви Господь в російської нашої землі, в Печерском святом монастырѣ, преподобного отца нашего Нестора, иже просвіти наша очеса, в ползу нас и благодареніе Богу приведе, егда написа нам о началѣ и первом строеніи російскаго нашего міра, не токмо внешняго, но найпаче внутряго и духовного»⁴⁴.

Існувала і протилежна тенденція представлення Києва як міста на периферії, околичного града. Н. Яковенко вказує, що наприкінці XV ст. за Києвом закріпився статус «пограничного міста»⁴⁵, на противагу візії Києва в руській літописній традиції, де місто поставало як «честь, и слава, и величество, и глава всѣм землям Рускиим»⁴⁶. «Околичність», «прикордонність» як головна прикмета колишнього центру засвідчена в королівських привілеях та пільгах містянам, яких названо «людьми

⁴⁷ *Каталог документів з історії Києва XV–XIX ст.* (1982). Київ: Наукова думка, 36.

⁴⁸ «Наш і того міста Пан і дбайливий покровитель, заступник убогих і полишених Богом мешканців того міста українного з батьківською турботою зміркував і постановив виявити свою панську ласку» // Цит. за: Білоус, Н. (2008). *Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування*. Київ: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 215.

⁴⁹ *Ibid.*, 168.

⁵⁰ Плохій, С. (2005). *Наливайкова віра: козацтво та релігія в ранньомодерній Україні*. Київ: Критика, 304.

⁵¹ Софонович, Феодосій. (1992). *Кроуніка з лѣтописцовъ стародавних...* Київ: Наукова думка, 78.

українними»⁴⁷. У тогочасній документації Київ постає як околиця в межах Речі Посполитої насамперед тому, що містянам було вигідно витворювати саме такий авто-образ, оскільки це гарантувало чимало переваг порівняно з іншими містами. Наприклад, киян звільняли від обов'язку надавати коней для послив; вони не мусили сплачувати «сторожовщину» й відбувати «кликовщину» (податки й повинності з охорони міських мурів), виконувати безоплатні ремонтні роботи з благоустрою замку. Звільнення від цих обов'язків, неунікних для мешканців багатьох інших міст Корони Польської і Великого князівства Литовського, було надано численними королівськими привілеями з посиленням на «українну» позицію міста. Прохання зважити на «українне» розташування слугувало виправданням різноманітних потреб, наприклад у листі від 6 вересня 1621 р. київський вїйт і радці просили захистити містян від участі в оголошеному королем «посполитому рушенні», посилаючись на свою богопокинутість і «українне» становище, і покладали надії на заступництво воєводи Томаша Замоїського як на останній прихисток: «...*nasz i tego miasta Pan i opiekun Msciwy o nas ubogich ludzioch od Pana Boga sobie w opieke poleconych y o tym mieiscu ukrainnym oycowską Msciwie obmyślić y laske swą panską pokazać będziesz raczeł*»⁴⁸.

Набуття статусу міщанина передбачало низку переваг: якщо міська влада брала особу під свою опіку, їй надавали право користуватися всіма вольностями та привілеями, доступними громаді. Водночас статус мешканця міста накладав певні обов'язки: відбувати міські повинності, сплачувати грошові збори до міської скарбниці, підпорядковуватися судовій владі магістрату, визнавати судочинство за нормами магдебурзького права⁴⁹. У містах Речі Посполитої особа, якій надавали статус міщанина, складала присягу на вірність громаді та підлеглисть раді міста.

Поза тим Київ лишався принагідним як центр церковного життя, що засвідчує запекла боротьба за Київську митрополію. Після смерті митрополита Йова Борецького в березні 1631 р. постало питання про обрання його наступника. На виборах того ж року переміг підтримуваний козаками Ісає Копинський, йому протистояв архімандрит Києво-Печерської лаври Петро Могила, котрий заручився підтримкою православної шляхти та київського міщанства. На коронаційному сеймі 1633 р. було ухвалено «Статті заспокоєння народу руського», що легалізували Православну церкву на території Речі Посполитої. Королевич Владислав усунув козацького ставленика Ісаю Копинського, призначивши, як видавалося, більш лояльного до Речі Посполитої Петра Могилу⁵⁰. У «Хроніці з літописів стародавніх» Феодосія Софоновича сказано про ці події: «*Петр Могила... которому кроль Владислав отдал церков столечную митрополитанскую Святои Софії, манастырь Выдубецкии, Святого Спаса церковь в Печерском местечку и Десятинной Богородицы з слободою Софѣискою*»⁵¹.

Відтак у панегіриках, зокрема з нагоди сходження на митрополічу кафедру нового ієрарха, Київ послідовно названо духовною столицею. У вірші «Евфонія веселобрмчаа» 1633 р. Петра Могилу запрошують: «*Вступи ж на свою столицу щасливе, / Жій святобливе*»⁵², «*Живи ж долгофортунне на своєї столиці, / Котрую годне взял-єсь з Бозскои правицы*»⁵³.

⁵² Ευφώνια веселобрмчаа. (1992). У *Українська поезія: сер. XVII ст.*, 65.

⁵³ Ibid., 66.

⁵⁴ Грабянка, Г. (1854) *Действия презельной и от начала поляков кровавой небывалой брани...* Киев: Изд. Киевской временной комиссией для разбора древних актов, 14–15.

⁵⁵ Ibid., 14.

⁵⁶ Ibid., 13.

⁵⁷ Ibid., 232.

⁵⁸ Ibid., 3.

⁵⁹ «Гетьман Іван Мазепа та його доба» (1992). Україна (19), 21.

⁶⁰ Величко, С. (1855). *Летопись событий в югозападной России в XVIII-м веке: в 4-х т. (Т. 3)*, 545–546.

⁶¹ Pacta et Constitutiones legum libertatumque Exercitus Zaporoviensis inter D; D. Philippum Orlik, neoelectum Ducem, et inter Generales, Colonellos nec non eundem Exercitum Zaporoviensem, an. 1710, aprilis 5, ad Benderam (1847). *Переписка и другия бумаги Шведскаго Короля, Карла XII, Польскаго, – Станислава Лещинскаго, татарскаго хана, турецкаго султана, генеральнаго писаря Ф. Орлика, и киевскаго воеводы, Иосифа Потоцкаго, на латинском и польском языках.* Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских при Московском университете. Заседание 31-го мая, 1847 года. № 1. Москва, 13.

⁶² Каманин, И. (1888). Киевляне и Богдан Хмельницький в их взаимных отношениях. *Киевская старина (№ 7. Т. XXII)*, 41.

⁶³ Русина, О. (1996). Київська політична традиція у XIV–XVI ст. *Роль столиці у процесах державотворення: історичний та сучасний аспекти. Матеріали наук.-практ. конф. (28 лют. 1996 р.)*. Київ, 47.

У Літопису Григорія Граб'янки формульний зворот «стольний град» вжито щодо низки міст, зокрема й Києва («*Батий... многіє прекрасніє гради, допущенієм Божіим со землею соравни, на послѣдок и самый столній град Кіев до основанія раззори*»⁵⁴), а також Царгорода («*Каган... поїде съ множеством воинства... под столній град Константинополь*»⁵⁵), Білої Вежі («*Святослав... град столній Бѣлую Вѣжу взял и на самых их дань даяти наложил*»⁵⁶), Відня («*подступил Вейзер под престолній град Цесарскій Вѣдень и тамо крѣпко его добывал*»⁵⁷). У передмові літописець говорить у множині про «стольні гради» «Малої Росії», які Хмельницький «*от тяжчайшаго ига Лядского Козацким мужеством свободившого и Россыйскому Монархѣ, из столними гради въ первобытность приведишого*»⁵⁸. Як видно, поняття «стольного граду» не було чітко закріплене за конкретним містом, його вживали й щодо гетьманських столиць. Так, новгородські літописці засвідчили про зруйнування Батурина військами Меншикова: «*...град его [І. Мазепи. – О. П.-Ц.] стольный разори до основания и вся люди посече*»⁵⁹.

У Літопису Самійла Величка наведено протокол Київського земського уряду від 13 жовтня 1699 р. про обрання київського вїта, в якому міститься посилення на «старовічні» привілеї, надані «стольному місту» польськими королями: «*Яко преждѣ старовѣчных времѣн в столичном Киевѣ мѣстѣ зостаючом нѣд високдержавною рукою... Гетьмана ясновелможного Його милости Іоанна Мазепи щасливе нами пануючого, ведлуг прав и волностей здавна от Королей Их милостей Польских мѣсту Киеву многиѣ привилеями наданных*»⁶⁰. Пилип Орлик у «Конституції» 1710 р. наділяє Київ столичним статусом: «*Metropolis Urbs Rossiae, Kiiovia*»⁶¹.

У російській імперській історіографії від часів М. Карамзіна утвердилася ідея, що Володимир-на-Клязьмі перебрав столичну функцію після захоплення Києва Андрієм Боголюбським 1169 р.

В українській історичній думці з кінця XIX ст. панувала теза, що правонаступником Києва ще до монгольської навали 1240 р. став Галич. Нині вчені дедалі частіше зазначають, що усталений дискурс Києва як осердя руської землі був і надалі надпотужним навіть у свідомості завойовників. Менглі-Гірей писав до польського короля про роль Києва: «*Якщо б я стояв на київських горах, то бачив би одночасно Бахчисарай та Краків*»⁶².

Київ зберігав номінальний статус «головного міста всієї Русі» (послання патріарха Ніла 1380 р.), «*глави всіх руських земель*» (лист Великого князя Литовського Вітольда, 1427)⁶³. У київському реституційному привілеї XVI ст. сказано, що Київ лишається столицею Русі: «*byl jest głowa i głownem miastem Ruskiej ziemi*»⁶⁴. Саме за реституційною теорією було обґрунтовано входження українських воєводств Литовської держави в Корону польську за рішенням Люблінської унії.

Попри те, що Київ офіційно не був гетьманською столицею, за ним і надалі визнавали особливий статус. У травні 1648 р. Адам Кисіль у листі Гнезненському архієпископу Мацею Лубенському

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Цит. за: Смолій, В. (1996). Богдан Хмельницький і Київ. У *Роль столиці у процесах державотворення: історичний та сучасний аспекти. Матеріали наук.-практ. конф. (28 лют. 1996 р.)*. Київ, 28.

⁶⁶ Милость Божія (1983). У *Українська література XVIII ст.* Київ: Наукова думка, 318.

⁶⁷ Документи Богдана Хмельницького. 1648–1657. (1961). Київ: Вид-во Академії наук УРСР, 265, 286, 291.

⁶⁸ Ibid., 265.

писав: «*Київ оголосив він [Б. Хмельницький. – О. П.-Ц.] своєю столицею*»⁶⁵. Уже взимку, під час в'їзду Богдана Хмельницького до Києва, його зустрічали з панегіриками. Зокрема, IV дія «Милості Божої» (1728), присвяченої 80-річчю Хмельниччини, розпочинається сценою тріумфального в'їзду гетьмана до Києва. Після віншувальних декламацій київських спудеїв слово для привітання бере Писар: «*Торжественні гласи проізходять всюду, / Тамо пісні слишаться, кимвали оттуду, / Гради, весі, дубрави, гори, холми, ріки, / Красно являють лице своє з чоловіки! / Словом єдиним сказать: як Вкраїна стала, / Толика в ней радость єще не бувала*»⁶⁶.

Принагідно варто зазначити, що гетьман і сам вживав у документах щодо Києва вислови «*місто наше столичное*», «*столиця*»⁶⁷. Універсал від 8 червня 1652 р., написаний під Кам'янець-Подільським, гарантує містянам гетьманську опіку: «*...видечи ми великое спустошене міста Києва, которое обиватели тамошние от войска лядского понесли, теди ми тому запобігаючи, аби місто наше столечное і церкви Божії при вірі нашої православної хрестиянскої вцале зоставали, виш меноване місто Киев беремо под оборону нашу*»⁶⁸.

Отже, у бароковому мисленні аксіологічна роль «старовини» у значенні критерію доброго ладу вплинула на глорифікацію знакових подій і постатей київської історії. Згідно з концепцією «уявних спільнот» становленню націй передують обрання певної історичної чи легендарної події за точку відліку і здійснення її символічної інтерпретації. До того ж чільною рисою «міського тексту» є багатозначність і резонансність – відсилання до вже описаних раніше прецедентів, цитат, алузій.

В українській літературі доби Бароко своєрідною «точкою відліку» є легенда про прихід Андрія Первозваного, що стала ідеологічним знаряддям у полемічних текстах, запорукою політичної єдності – в літописанні, прототекстом – для історичної поезії та драматургії. Посилаючись на «час Оно», автори розглядали культурне й політичне піднесення своєї доби моментом реалізації апостольського пророцтва. Від актуальних подій історії Києва автори виходили на позачасовий рівень «вічного міста», оскільки святість місця не вивітрується з плином історії, а, навпаки, накопичується й транслюється в часі, зорганізовуючи довколишній простір.

References

Assman Ya. (2004), *Kulturnaya pamyat. Pysmo, pamyat o proshlom i politicheskaya identichnost v vysokikh kulturakh drevnosti*. Yazyki slavyanskoj kultury, Moscow, 368 p.

Barats H. (1908), *Bybleisko-ahadycheskye parallely k letopysnym skazanyiam o Vladymyre Sviatom*. Typographia 1-i Kievskoi artely pechatnaho dela, Kyiv. 132 p.

Bilous N. (2008), *Kyiv naprykintsi XV – u pershii polovyni XVII stolittia. Miska vlada i samovriaduvannia*. Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», Kyiv, 360 p.

- Danylevskiy Y. (1993), "Byblyia y Povest vremennykh let" in *Otechestvennaia ystoriia*. №1, pp. 86–93.
- Desiat otryvkov raznoobraznogo istoricheskoho sodержaniya (iz sochyneniya) Mykhalona Lytvyna «O nraakh tatar, lytovtsev y moskvytian» (1854), translated by S. D. Shestakov, in *Arkhyv ystoryko-iurydycheskykh svedenyi, otnosiashchyhsia do Rossyy*. Sank-Petersburg, Book 2, part 5, pp. 1–78.
- Dokumenty Bohdana Khmelnytskoho. 1648–1657* (1961), ed. by I. Krypiakevych. Vydavnytstvo Akademii nauk URSR, 740 p.
- Dombrovskiy I. (2015), Dniprovi kameny, translated by V. Lytvynov, in *Kyivskiy Atenei: mystetskyi Kyiv 17–18 stolit*, ed. by V. Shevchuk. Rodovid, Kyiv, pp. 63–80.
- "Hetman Ivan Mazepa ta yoho doba" (1992) in *Ukraina*. № 19, pp. 18–23.
- Hrabianka H. (1854), *Deistviya preznoi y ot nachala poliakov krovavoi nebyvaloi brany...* Izdaniye Kyevskei vremennoi komysseyi dlia razbora drevnykh aktov. Kyiv, 375 p.
- Isichenko Ihor, arcibiskup. (2011), *Istoriia ukrainskei literatury : Epokha Baroko (17–18 st.)*: navch. posib. Sviatohorets. Lviv, Kyiv, Kharkiv, 568 p.
- Isichenko Yu. (1990), *Kyievo-Pecherskyi pateryk u literaturnomu protsesi kintsia XVI – pochatku XVIII st. na Ukraini*. Naukova dumka, Kyiv, 180 p.
- Kalnofoyskiy Afanasij. (2015), Teraturhyma, abo Chuda. Translated by V. Lytvynov, V. Shevchuk, in: *Kyivskiy Atenei: mystetskyi Kyiv 17-18 stolit*. Ed. By V. Shevchuk. Rodovid, Kyiv, pp. 142–160.
- Kataloh dokumentiv z istorii Kyieva 15–19 st.* (1982), collected by: H. V. Boriak, N. M. Yakovenko; Vidp. red. F. P. Shevchenko ; AN USSR ; Insytut istorii; TsDIA USSR on Kyiv. Naukova dumka, Kyiv, 203 p.
- Klenovych S. (2006), Roksolaniia, translated by V. Masliuk, in *Slovo mnohotsinne. Khrestomatiia ukrainskei literatury, stvorenoi riznymi movamy v epokhu Renesansu (dr. pol. 15–16 st.) ta v epokhu Baroko (kin. 16–18 st.)*. Book. 1, collected by V. Shevchuk, V. Yaremenko. Akonit, Kyiv, pp. 237–291.
- Konyskiy H. Istoriya Rusov, ili Maloi Rossii (1846), in *Chteniya Obshchestva Istorii i Drevnostei Rossiyskiykh*. Moscow, IV ; 262 ; 31 ; 45 p.
- Krauss R. (1979), "Sculpture in the Expanded Field", in *October*. Vol. 8, p. 30–44.
- Krom M. (1995), «Staryna» kak katehoriya srednevekovoho mentalyteta (po materyalam Velykoho kniazhestva Lytovskoho XIV – nachala XVII vv.), in *Mediaevalia Ucrainica: mentalnist ta istoriia idei*. Vol. 3, 68–85 pp.
- Kamanin I. (1888), Kyevliane i Bohdan Khmelnytskyi v ykh vzaymnykh otnosheniakh, in *Kyevskaia staryna*. № 7, vol. XXII, pp. 69–78.
- Kyevskiy synopsys* (2006), ed. by O. Ya. Sapozhnikov, I. Yu. Sapozhnikov. Europe, Moscow, 2006, 248 p.
- Kyiv ta yoho davnia davnyina u tvorakh narodnykh*: Zbirka folklornykh materialiv, vypysok z litopysiv ta inshykh istorychnykh pamiatok Tuluba O. Printed by Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. F. 209. №3. 490 lists.
- Leonyd (Kavelyn) (1891), *Sviataia Rus yly svedeniya o vsekh sviatykh y podvyzhnykh blahochestviya na Rusy (do XVIII veka)*. Sankt-Petersburg, 226 p.
- Letopys Hustynskoho monastyrya (1848), in *Chteniya v imperatorskom obshchestve istorii i drevnostey rossiyskiykh*. № 8, 76 p.

Letopys po Ypatskomu spysku (1871), in *Polnoe sobranie russkykh letopyssei, yzdavaemoe Arkheohrafycheskoi komysseyeu*. Vol. 2. Sankt-Petersburg, 712 p.

Lotman Yu. , Uspenskyi B. (1976), Otvuky kontseptsyy «Moskva – Tretyi Rym» v ydeolohyy Petra Pervoho (K probleme srednevekovoi tradytsyy v kulture barokko), in *Kulturnoe nasledye Drevnei Rusy (Ystoky. Stanovlenye. Tradytsyy)*. Nauka, Moskow, pp. 236–249.

Lotman Yu. (1984), Simvolika Peterburha i problemy semyotyky goroda, in *Semyotyka horoda y horodskoi struktury: Trudy po znakovym systemam*. Tartu, Vol. XVIII, pp. 30–45.

Lvivskiy litopys i Ostrozkiy litopysets (1971), by O. A. Bevzo, Naukova dumka, Kyiv, pp. 125–140.

Mylost Bozhiia (1983), in *Ukrainska literatura 18 st.*, Collected by O. Myshanych. Naukova dumka, Kyiv, pp. 306–325.

Mytura O. (1978), VЪzerunk tsnot Prevelebnoho V BozЪ Yeho Mylosty Hospodyna Ottsa Yelyseia Pletenetskoho, Arkhimandryta Kiiievskoho Monastyria Pecharskoho y proch., in *Ukrainska poeziia: kinets 16 – pochatok 17 st.* Collected by V. Kolosova, V. Krekoten. Naukova dumka, Kyiv, pp. 223–227.

Pacta et Constitutiones legum libertatumque Exercitus Zaporoviensis inter D; D. Philippum Orlik, neoelectum Ducem, et inter Generales, Colonellos nec non eundem Exercitum Zaporoviensem, an. 1710, aprilis 5, ad Benderam (1847), in *Perepyska y druhyia bumahy Shvedskaho Korolia, Karla XII, Polskaho, – Stanyslava Leshchynskaho, tatarskaho khana, turetskaho sultana, heneralnaho pysaria F. Orlyka, y kyevskaho voevody, Yosyfa Pototskaho, na latynskom y polskom yazykakh*, in *Chteniia v Ymperatorskom Obshchestve Ystorry y Drevnostei Rossyiskyykh pry Moskovskom unyversytete*. Zasedanye 31-ho maia, 1847 hoda. № 1. Moscow, pp. 1–17.

Plokhii S. (2005), *Nalyvaikova vira: kozatstvo ta relihiia v rannomodernii Ukraini*. Krytyka, Kyiv, 494 p.

Prokopovych F. (1961), Vladymyr in *Sochyneniya*. Ed. by Y. Eremin. Moscow – Leningrad, pp. 147–206.

Protestatsiia (1988), in *Pamiatky bratskykh shkil na Ukraini : kinets XVI – pochatok XVII st.: teksty i doslidzhen-nia*. Ed. by V. Shynkaruk et al. Naukova dumka, Kyiv, pp. 313–327.

Rusyna O. (1996), “Kyivska politychna tradytsiia u XIV–XVI st.” in *Rol stolytsi u protsesakh derzhavotvoren-nia: istorychnyi ta suchasnyi aspekty. Materialy nauk.-prakt. konf. (28 liut. 1996 r.)*. Kyiv, pp. 47–52.

Sas P. (1996), “Rol Kyieva u formuvanni modeli natsionalnoi identychnosti ukrainskoho narodu u pershii polo-vyni XVII st.” in *Rol stolytsi u protsesakh derzhavotvorennya: istorychnyi ta suchasnyi aspekty. Materialy nauk.-prakt. konf. (28 liut. 1996 r.)*. Kyiv, pp. 52–57.

Smit E. (1994), *Natsionalna identychnist*. Translated by P. Tarashchuk. Osnovy, Kyiv, 224 p.

Smolii V. (1996), “Bohdan Khmelnytskyi i Kyiv” in *Rol stolytsi u protsesakh derzhavotvorennya: istorychnyi ta suchasnyi aspekty. Materialy nauk.-prakt. konf. (28 liut. 1996 r.)*. Kyiv, pp. 26–30.

Sofonovych Feodosii. (1992), *Kroynyka z litopystsov starodavnykh...* AN Ukrainy ; Printed by. Yu. A. Mytsyk, V. M. Kravchenko. Naukova dumka, Kyiv, 336 p.

Toporov V. (1984), “Peterburh y peterburhskiy tekst russkoi lyteratury (vvedenye v temu)” in *Semyotyka horoda y horodskoi kultury. Peterburh : Trudy po znakovym systemam, XVIII*. Tartu: THU, pp. 4–30.

Ukrainska literatura 14–16 st.: Apokryfy. Ahiohrafia. Palomn. tvory. Istoriohraf. tvory. Polem. tvory. Pereklad. povisti. Poet. Tvory. (1988), Ed. by V. Mykytas; collected by V. Kolosova et al. Naukova dumka, Kyiv, 596 p.

Ukrainska poeziia: seredyna 17 st. (1992), collected by V. Krekoten, M. Sulyma. Naukova dumka, Kyiv, 679 p.

Ukrayinska literatura 17 st.: Synkretychna pysemnist. Poeziya. Dramaturhiya. Beletrystyka (1987), ed. by V. Krekoten; AN USSR. Naukova dumka, Kyiv, 604 p.

Velychko, S. (1855), *Letopys sobytyi v yuhozapadnoi Rossyy v XVII-m veke: v 4-kh t.* Vol. 3, 568 p.

Yakovenko, N. (2002), “Symvol ‘Bohokhranymoho hrada’ u pamiatkakh kyivskoho kola (1620–1640-vi roky)” in *Paralelnyi svit. Doslidzhennia z istorii uiavlen ta idei v Ukraini 16–17 st.* Krytyka, Kyiv, pp. 293–314.

Yaremenko, M. (2017), *Pered vyklykamy unifikatsiyi ta dystsyplinuvannya. Kyivska pravoslavna mytropoliya u XVIII stolitti.* Vydavnytstvo UKU, Lviv. Seriya «Kyivske khrystyianstvo», t. 4. 272 p.

Zavhorodnii, Yu. (1999), “Kyiv u systemi sakralnoi ontolohii v kulturi davnoruskoï doby” in *Naukovi zapysky NaUKMA.* Vol. 8. Filosofiia, Pravo. Istoryko-filosofski studii. Kyiv, pp. 50–55.

Ευφώνια veselobrmiachaa (1992), in *Ukrainska poezii: ser. 17 st.* Collected by V. Krekoten, M. Sulyma. Naukova dumka, Kyiv, pp. 62–65.

Olha Petrenko-Tseunova

THE STATUS OF CAPITAL IN THE “KYIV’S TEXT” OF THE BAROQUE EPOCH

Urban studies are a multidisciplinary area, but experts in different fields conclude that the city is worth considering in the categories of text. Moreover, urban studies in literary criticism are distinguished by the fact that the phrase “a city as a text” for philologists is not only a beautiful metaphor. The fiction space, including urban space, is a separate reality that exists according to its own rules, depending on the epoch style and the genre of a particular piece of writing. In the Baroque times, a city is a place of creation and functioning of culture. In the XVII century in Ukrainian cities appeared many educational institutions, thanks to patrons, numerous churches were built, which was reflected in panegyrics. At the same time, the large number of Kyiv Rus’ buildings had been reconstructed, and there are mentions of the Russ past of the city in polemical literature, school dramaturgy and chronicles. In Kyiv, the glory of the “capital”, “Jerusalem of the Russ land” is affirmed. The purpose of the author is to explore the mechanism of rethinking the past and its role in the construction of an artistic model of the city in the Baroque epoch. The ways of transcoding Kyiv Russ urban motifs into the language of Baroque culture are considered in the paper. In the early 1600s, Kyiv remained a capital status in the minds of citizens, despite the decline and destruction of the past. At the turn of the 16–17th centuries the idea of continuity of the history and glory of Kyiv from the Middle ages became widespread among intellectuals. In times of statelessness, the current becomes relative and unimportant, while the past is considered to be the actual reality. This article aims to examine how the urban space becomes the embodiment of collective memory: through the buildings of St. Sophia’s Cathedral, St. Michael’s Cathedral, the Desiatynna Church, the Church of Virgin Mary Pyrohoshcha, the Cathedral of the Dormition in the Kyiv-Pechersk Monastery, the holiness and centrality of the city are transmitted in sacral and profane levels. The author pays particular attention to the analysis of the opposite self-image of Kyiv citizens as residents of the “city on the outskirts”, on the border of Wild Field.

Keywords: urban text, Kyiv, baroque, Ukrainian literature.